

Recenzovaný sborník příspěvků
mezinárodní vědecké konference

MMK 2017

MEZINÁRODNÍ MASARYKOVA KONFERENCE PRO
DOKTORANDY A MLADÉ VĚDECKÉ PRACOVNÍKY

ročník VIII.

18. – 20. prosince 2017

Hradec Králové, Česká republika

Záštitá konference | Conference Patronage

Ministry of Industry and Trade of the Czech Republic
(no. 30378/12/01300/01000)

Ministry of Economy of the Slovak republic
(no. 1159/2012-1000)

Ministerstwo Gospodarski, Polska
(no. SM-II-0780-654/2/12)

Introductory Word TGM quoted with the consent of The Office of the President of the Czech Republic
Mgr. Petr Fučík

The National Museum in Prague detail quoted with the consent of
Mgr. Magdaléna Kroupová

Odborné sekce konference | Conference Sessions

Podnikové řízení | Business Management
Marketing a obchod | Marketing
Ekonomie a podniková ekonomika | Economy and Business Economics
Veřejná správa | Public service
Finance a účetnictví | Financing and Accounting
Psychologie, sociologie a pedagogika | Psychology, Sociology and Pedagogy
Filosofie, politologie a dějiny | Philosophy, Politics and History
Průmyslové inženýrství | Industrial Engineering
Inovace, technologie | Innovation, Technology
Informatika a informační technologie | Informatics and Information Technology
Přírodní vědy | Natural Sciences
Stavebnictví, strojírenství | Engineering, Building Industry

Editor, úprava, realizace | Edit, Published by

© MAGNANIMITAS, Hradec Králové, Česká republika, 2017
Magnanimitas, Hradec Králové, 2017

ISBN 978-80-87952-22-1

Upozornění | Warning

Všechna práva vyhrazena. Rozmnožování a šíření této publikace jakýmkoliv způsobem bez
výslovného písemného svolení vydavatele je zakázáno. | All rights reserved. Unauthorized
duplication is a violation of applicable laws.

Certifikovaná vědecká konference | Certificate Conference No.: 2259661638

MAGNANIMITAS Assn. International and ECONFERENCE
is a signatory of Berlin declaration on Open Access
to knowledge in the sciences and humanities.
(<http://openaccess.mpg.de/3883/Signatories/>)

for SCIENCE (https://oa2020.org/mission/#other)

Reviewed proceedings of the
International Scientific Conference on

MMK 2017

INTERNATIONAL MASARYK CONFERENCE FOR PH.D.
STUDENTS AND YOUNG RESEARCHERS

volume VIII.

December 18 - 20, 2017

Hradec Králové, The Czech Republic

FILOSOFIE, POLITOLOGIE A DĚJINY
PHILOSOPHY, POLITICS AND HISTORY

NUMBER OF PAPERS: 18

PŘÍSTUPY A TENDENCE V SOUČASNÉ ETICE SEXUALITY

APPROACHES AND TENDENCIES IN THE CURRENT ETHICS OF SEXUALITY

Jan Koumar

Abstrakt

Tento text se zabývá možnými filosofickými přístupy k etice sexuality a jejich vztahu ke skutečně vyznávaným morálním zásadám ve společnosti. Pozornost je věnována tradicionalistickému přístupu, romantickému, marxisticko-feministickému, hédonistickému, antinatalistickému a liberálnímu. Stranou je ponechán přístup asketický a přístup založený na distinkci přirozeného a nepřirozeného jednání, jejich vynechání je vysvětleno. Zmíněné přístupy jsou potom porovnány s tendencemi zjištěnými sociologickým výzkumem provedeným kvalitativní metodou v ČR v roce 2016.

Klíčová slova: *etika sexuality, filosofie sexuality, sexualita, sexuální morálka*

Abstract

This text deals with possible philosophical approaches to ethics of sexuality and with their relation to the moral rules actually held within society. The attention is paid mainly to traditionalistic, romantic, Marxist-feminist, hedonist, anti-natalist and liberal approaches. The reason why the ascetic approach with the approach based on distinction of unnatural and natural behavior are omitted is then explained. The abovementioned approaches are confronted with the tendencies found by the sociological research made by qualitative methodology in the Czech Republic in 2016.

Key words: *ethics of sexuality, philosophy of sexuality, sexuality, sexual morality*

1 ÚVOD

Sexualita je téma, které se každému zdá být důvěrně známé. Překvapí nás v ní jistě některá anatomická specifika, mnozí projeví zájem o zvláštnosti antropologické, avšak na etiku se v této oblasti často hledí jako na přežitek viktoriánských mravů nebo se šmahem spojuje s moralizováním. D. Bonevac proto tvrdí, že pro teenagery jsou morálka a sexuální morálka synonymická slova (Bonevac 1999) i P. Singer považuje za nutné zahájit definici etiky prohlášením, že „*morálka či etika nejsou sadou zákazů, které se jmenovitě soustředí na sex*“ (Singer 2011: 2). I když je etika pohlavního chování tímto způsobem jaksi nechtěná, každý z nás se ve vztahu k vlastní sexualitě dostává do situací, kdy je nutné rozhodovat se, co je dobré či špatné a kde nám ovšem nijak nepomůže právo – zdaleka totiž neplatí, že co není nezákonné, je i dobré. To jsou situace, v nichž hraje etika významnou roli. Má ovšem smysl ptát se, jaká etika to je a z čeho vychází. Bertrand Russel například již ve třicátých letech minulého století na tradiční omezení pohlavního chování nahlížel částečně jako na důsledek pověr, částečně důsledek společenských a biologických okolností, které již nadále neplatí (Russel 1936). V tomto příspěvku bych se proto rád věnoval otázce možných filosofických přístupů k současné etice sexuality a jejich vztahu k reálně vyznávaným morálním zásadám ve společnosti.

2 ETIKA SEXUALITY

V etice sexuality lze odlišit několik rozdílných vrstev. V první řadě je velký rozdíl mezi zvykovou morálkou, kterou Hegel (1992) nazval *Sittlichkeit* a subjektivním etickým životem jedince (*Moralität*). Tam kde se v prvním případě zabýváme tím, co „se dělá“, tedy jsme konformní s většinovým zvykem společnosti, tam v druhém většinou do jisté míry oponujeme a vycházíme pouze z vlastního přesvědčení. J. Sokol (2014) nazývá první případ společensky sdíleným mravem a druhý individuální morálkou, připojuje k nim pak ještě třetí vrstvu, etiku, tedy hledání toho, co je nejlepší. Mrav se v oblasti sexuality dočkal významné kritiky, jejíž podstatná část leží v tvrzení, že v oblasti natolik intimní a individuální jako je pohlavní chování, nehraje společenská konformita tak významnou úlohu. I když to není zcela pravdivé, s výhradou¹ lze právě na mrav skutečně uplatnit Nietzscheho tvrzení, že je to „užitečný omyl, nebo jasněji (...) nevyhnutelně respektovaná lež“ (Nietzsche 2016: 97). O to větší roli však nabývá individuální morálka. I za tou ovšem vždy stojí nějaký koncept, neboť morálka není od mravu zcela odtržena, ale tvoří s ním dvě odlišné vrstvy celé etické oblasti: naprostá morální autonomie vedoucí k úplnému odmítnutí mravu totiž svádí k představě, že co není nezákonné, je správné či k vágním morálním konceptům založeným na „myšlení srdcem“, které sice budí pocit dokonalé autority, ve skutečnosti jsou však jen slovní oporou pro sobecké sledování vlastních tužeb na úkor okolí.

Ve snaze zjistit, z čeho morální koncepty vážící se k sexualitě mohou pramenit, jsem v ČR v roce 2016 kvalitativní výzkumnou strategií provedl sociologický výzkum, jehož cílem (mimo jiné) bylo zjistit právě zdroje morálních představ o sexualitě². Zkoumaný vzorek v tomto výzkumu, provedeném pro potřeby diplomové práce napsané na oboru Historická sociologie na FHS UK (Koumar 2016), se skládal z 11 informátorů (8 mužů a 3 žen), z 6 krajů ČR, ve věku 25-51 let, v čtyřech vzdělanostních skupinách (vyučen, SŠ, VOŠ, VŠ). Důraz byl kladen především na variabilitu vzorku, proto do něj byli účelovým výběrem zahrnuti lidé různých sexuálních orientací (homosexuál, bisexuál, heterosexuál), víry (ateista, buddhista, katolík), rodinného zázemí (svobodný, ženatý, rozvedený). I když z důvodu zvolené výzkumné strategie nelze tento výzkum jistě považovat za reprezentativní pro celou populaci, poskytl mi pohled na poměrně širokou základnu zdrojů morálních konceptů. Informátoři ve svých představách o morálce nejčastěji tendovali k situační etice; vycházeli z individuálních zdrojů, založených jednak egoisticky, ale i naopak na poměrně silně zvnitřněných morálních zásadách; z náboženství, které ovšem častěji fungovalo jako protiklad vlastních morálních zásad než jako jejich vodítko; ve dvou případech informátoři morálku zcela ztotožňovali s právem, což může ukazovat na výše zmíněné odmítnutí morálky (Koumar 2016: 65-71).

Takto popsané morální tendence nicméně zdaleka nejsou dostačující. Půjdeme-li totiž až k východisku etických představ informátorů, narazíme velmi pravděpodobně na obecnější přístupy, i když jejich zdroj si jedinec nemusí vždy uvědomovat. Otázkou také je, zda se u jedinců liší morální zásady spojené se sexem a ty, které se sexu netýkají. V praxi lze totiž etiku sexuality vnímat jako etiku zvláštní, tedy odlišující se od etiky jiných každodenních situací, je ovšem také možné pohlavní chování od ostatních forem společenského jednání neodlišovat.

¹ Pravdivé může takové tvrzení být pro jedince, sexualita je však společenskou činností, setkávají se při ní nejméně dva jedinci, přičemž při naprosté negaci mravu by takové setkání mohlo být zcela nemožné. Mravy totiž samotný společenský styk a vztahy mezi lidmi vůbec umožňují (viz Sokol 2014: 69).

² Výzkumným problémem zněl: „*jaké představy si lidé o morálce sexuálního chování vytváří, co je jejich zdrojem a jak, případně zda vůbec, vnímají proměny prostoje společnosti k sexu a morálce*“ (Koumar 2016:39). I když byl celý výzkum zaměřen mnohem širěji, pro účely tohoto příspěvku je zajímavá pouze otázka zdrojů představ informátorů o etice sexu.

3 PŘÍSTUPY K SEXUÁLNÍ MORÁLCE

Přijmeme-li představu, že etika sexuality je etikou zvláštní, první přístup, ze kterého v posouzení vlastního chování můžeme vycházet, bude pravděpodobně přístup *tradicionalistický* či *konvenční*. Je založen na představě, že pouze sex vedoucí k rozmnožení je morální. Tento, v západním křesťanství po dlouhou dobu dominantní, pohled vychází především z Genesis 1:28³, dále pak z Augustinova vidění sexu jako smyslné žádosti, panující v důsledku prvotního pádu člověka, kterou ztotožňoval s animálními pohnutkami – *bestiarum motus* (Denzler 199: 26-7). Například z pohledu katolické církve má ale sex kromě rozmnožovacího účelu i účel spojovací (viz Feser 2003) – může proto být prováděn i v neplodných dnech – v širším významu je proto v konvenčním přístupu morální takový sex, který je realizován v rámci manželství. To je posun významný především pro nevěřící: výlučná dostupnost sexu pouze v manželství by nutně vedla lidi ke vstupu a setrvání v manželské svazku, má tak významnou funkci ve společenské soudržnosti (Mappes 1997: 150). Proti tradicionalisticky založené morálce pohlavního chování ovšem mluví především praxe, vůči níž dnes nutně budí pocit pokrytectví⁴: zní totiž spíše anachronicky. Denzler (1999: 217) proto považuje sice hodnotnou sexuální morálku, která však ignoruje či bagatelizuje problémy současného lidstva za „nemorální“.

Romantický přístup se oproti tomu zdá být mnohem bližší praxi, je tomu tak ale pouze na první pohled. Filosofickým zastáncem romantického přístupu je především Roger Scruton (1986), a jde v něm v podstatě o to, že sex se jako výhradně lidský fenomén nedílně pojí s intimitou a láskou. Pohlavní touha je podle Scrutona touhou po ztělesnění (*embodiment*) druhého člověka, který daným tělem je. Pohlavně lze proto být přitahován jen jediným člověkem a pohlavní touha směřuje ke sjednocení s ním a dále k intimitě a lásce. I když láska v sexualitě hraje významnou roli a lidé své sériově monogamní chování často chápou jako morálně správné, když prochází alespoň krátkým obdobím zamilovanosti (Bianchi 2011), jako wagneriánského romantika a thatcherovského konzervativce odsoudila Scrutona i s jeho pohledem na sexualitu Marta C. Nussbaum (2012). Scrutonova vize lásky je totiž totalitní. Omlouvá v sexualitě v podstatě jakékoliv chování a zavádí „robustní morálku odsuzování“ (Primoratz 1999: 30), která se v důsledku neliší od konvenčního přístupu.

Přístup *marxisticko-feministický* oproti tomu kritizuje fakt, že sex je prostředkem mocenských a třídních manipulací či prostředkem směny mezi muži a ženami. Morální může být tedy pouze sex osvobozený od všech takových mocenských nástrojů. Feministická kritika si také povšimla, že tradiční morální standardy požadují povinnou heterosexuálnost a že konvenční morálka je systematicky spojována s patriarchálním manželstvím (Mappes 1997). I když v těchto předpokladech má jak marxistická tak feministická kritika zjevně pravdu, problémem je především požadavek, že se sexu máme věnovat pouze pro něj samý: to stejné totiž jen zřídka děláme v ostatních oblastech vlastního konání. Je jistě pravda, že současná společnost na sexualitu klade značný důraz, i tak však není jasné, proč právě sex by měl být tak dalece zbožštěn, abychom jej prováděli pouze pro slast, kterou přináší a zcela jej zbavit všech ostatních funkcí, které zastává.

Antinatalistický přístup je v naprostém kontrastu k přístupu konvenčnímu. Pouze sexualita, která nevede k rozmnožení je v něm chápána jako morální, každý příchod na svět je totiž nově narozenému člověku újmou, protože existence je ve znamení tragédie a neštěstí, idealizovaného však vrozeným pollyannismem⁵. I když základy tohoto přístupu lze najít u

³ „Plod'te a množte se a naplňte zemi.“

⁴ Již Schopenhauer (1997) považuje přítomnost 80 000 prostitutek jenom v Londýně za doby viktoriánsky restriktivní sexuální morálky za oběť na oltář předstírané monogamie.

⁵ Což je tendence k optimismu a selektivní, optimisticky zaměřená paměť (Benatar 2012:90-91).

Schopenhauera, jde o přístup poměrně moderní, jehož soudobým propagátorem je především David Benatar. Ten na podporu svého tvrzení o tom, že každý příchod na svět je vždy újmou uvádí svůj asymetrický argument⁶. Namítat proti antinatalismu není obtížné, jedná se o filosofii jdoucí proti běžné intuici, což je však fakt na který autor výslovně upozorňuje. Jeho hlavním problémem pro etiku sexuality je však tvrzení, že z důvodu obecné špatnosti existence by bylo nejlépe, kdyby celé lidstvo vymřelo (Benatar 2012: Kap. 6).

Antinatalismus však nesmíme zaměňovat s přístupem *hedonistickým*, v obou jde totiž o něco jiného. Tam kde antinatalista požaduje nereproduktivní sex, protože příchod na svět je vždy utrpením, hédonik vychází z předpokladu, že největším dobrem je jeho blaho. Mohlo by se zdát, že hédonistický přístup k morálce sexuality je ten nejintuitivnější – sexualita jako apetit, jež uspokojujeme za fyzické i emoční rozkoše tomuto vidění nahrává – ve skutečnosti však zdaleka není tak častý. Kelly například tvrdí, že čistě hedonistický přístup k sexualitě zastává jen málokdo a že psychologové by jej zřejmě označili za sociopatickou emoční poruchu (Kelly 1996: 241). To pramení především ze skutečnosti, že sexuální setkávání se netýká jedince, ale je to činnost společenská, v níž člověk ohled pouze na vlastní blaho zpravidla nebere.

Již s hédonismem se však dostáváme na pole etiky, která sex nevidí jako druh lidské činnosti morálně odlišný od ostatních činností. Totéž platí pro přístup *liberální*, který vidí sexualitu jako činnost samu o sobě eticky neutrální, zda je dané chování dobré či špatné určují jiné faktory, například někomu způsobená škoda či předchozí souhlas. To především zbavuje imanentního stínu odsouzení některé aktivity (masturbace, nemanželský sex, homosexuální styk, ...) a je vítaným přístupem pro sexuology (viz např. Uzel 2004) není však zcela bez problémů. Sexualita totiž není jen pouhou potřebou, ale pojí se s velmi individuálně prožívanou láskou a křehkou intimitou, například znásilnění se tedy přece jen liší od nepohlavního napadení, což ovšem liberální přístup vzhledem ke své povaze v podstatě vylučuje.

4 ZÁVĚR

Na základě výše popsaného sociologického výzkumu lze říci, že konvenční přístup dnes nezastávají ani informátoři, kteří sami sebe definují jako katolíky. Pozorovat u nich spíše lze inklinaci k romantickému přístupu, který sexualitu nepojí jednostranně s rozmnožováním: sází spíše na romantickou lásku. Stejně tak i liberálové mají tendenci spadat do přístupu marxisticko-feministického, snaží se sice sexualitu zbavit všech morálních i mocenských ohledů, tím ji však jaksi zbožšťují a ze všech sociálních činností vydělují. Hédonizmus byl sice u některých informátorů přístupem požadovaným, rádi by, kdyby jej lidé vyznávali, v praxi jej však sami nesledovali, důležitý pro ně byl souhlas partnera/ partnerky a další hodnoty, nevážící se přímo ke slasti. Liberální přístup se na základě tohoto výzkumu zdá být preferovaný, existuje však v mnoha stupních liberalizmu a s konvenčním, romantickým a do jisté míry i s marxisticko-feministickým přístupem se mísí, je proto obtížné liberalismus v sexuální morálce přesně definovat. Antinatalistický přístup se u informátorů mého výzkumu v podstatě nevyskytl, revolta vůči tradicionalismu zastávanému katolickou církví vedla spíše k liberalizmu.

Proti provedenému rozboru možných přístupů či trendů v etice sexuality lze oprávněně namítnout, že nebyly jmenovány všechny. Zmíněna zde nebyla etika *asketických* tradic, pro něž je sex cosi nízkého, od čeho je nutné se vystříhat, máme-li vystoupat k bohu či k jiným

⁶ Ten (zjednodušeně) říká, že zatímco pro existujícího je přítomnost bolesti špatná a přítomnost radosti dobrá, pro neexistujícího je nepřítomnost bolesti dobrá a nepřítomnost dobra pouze ne-špatná. Vzniklá asymetrie naznačuje, že na straně existujícího je více zla, než by bylo na straně neexistujícího (Benatar 2012).

spirituálním kvalitám. Důvodem jejího nezmínění je však především fakt, že se jedná v pravém smyslu o etiku ne-sexu, i když platí, že i asketicky odůvodněné rozhodnutí o sexuálním chování je jistě etické povahy. Zmíněna také nebyla etika postavená na *rozlišení přirozeného a nepřirozeného chování* a to jednak proto, že přirozenost je zpravidla posuzována z hlediska náboženské tradice a jedná se tedy o přístup tradicionalistický, ale dále i proto, že odsouzení některého pohlavního chování jako nepřirozeného je pouze vyjádřením vlastní nechuti k takové činnosti a není tedy kategorií etickou ale spíše estetickou (viz Koumar 2017).

Použitá literatura

1. BENATAR, D. (2012). *Nebýt či být*. Praha: Dybbuk. ISBN: 978-80-7438-85-3
2. BIANCHI, G. (2011). Subjektivnost sexuality in: ŠULOVÁ, L.; FAIT, T.; WEISS, P. a kol, *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf. ISBN 978-80-7345-238-4
3. BONEVAC, Daniel A. (1999) *Today's Moral Issues: Classic and Contemporary Perspectives*. 3rd ed. Mountain View, Calif.: Mayfield Pub. ISBN: 0-7674-0011-9
4. DENZLER, G. (1999). *Zakázaná slast. Dva tisíce let křesťanské sexuální morálky*. Brno: CDK. ISBN: 80-85959-48-8
5. FESER, E. (2003). The Role of Nature in Sexual Ethics. *National Catholic Bioethics Quarterly*, 13 (1), 169-76.
6. HEGEL, G W. F. (1992). *Základy filosofie práva*. Praha: Svoboda. ISBN: 80-200-0296-0
7. KELLY, G. F. (1996). *Sexuality Today: the Human Perspective*. 5th ed. Madison, WI: Brown & Benchmark. ISBN: 0-697-26587-0.
8. KOUMAR, J. (2016). *Etické souvislosti sexuality*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.
9. KOUMAR, J. (2017). Unnatural as a Category in Sexual Ethics. *Člověk a společnost*, 20 (3), 60-69.
10. MAPPES, T., A. (1997). Sexual Morality str. 150-6 in: MAPPES, T. A; ZEMBATY, J. S. *Social Ethics: Morality and Social Policy*. 5th ed. New York: McGraw-Hill. ISBN 0-07-040143-8
11. NIETZSCHE, F. (2016). *Kritika morálky. Morálka ako vôľa k moci*. Bratislava: Kalligram. ISBN: 978-80-8101-948-7
12. NUSSBAUM, M. C. (2012) *Philosophical Interventions: Book Reviews*. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-977785-3
13. PRIMORATZ, I. (1999). *Ethics and Sex*. London, New York: Routledge. ISBN 0-415-09334-1
14. RUSSEL, B. (1936). Our Sexual Ethics in: *American Mercury* 38, 149.
15. SCRUTON, R. (1986). *Sexual Desire, A Philosophical Investigation*. London: Weidenfled a Nicolson. ISBN: 978-029-77847-91
16. SCHOPENHAUER, A. (1997). *Aforismy k životní moudrosti*. Pelhřimov: NTP. ISBN: 80-901916-5-7
17. SINGER, P. (2011). *Practical Ethics*. 3rd ed. New York: Cambridge University Press. ISBN: 978-0-521-88141-8
18. SOKOL, J. (2014). *Etika, život, instituce. Pokus o praktickou filosofii*. Praha: Vyšehrad. ISBN: 978-80-7429-223-1.
19. UZEL, R. (2004). *Pornografie, aneb, Provokující nahota*. Praha: Ikar. ISBN: 80-249-0351-2

Mgr. Jan Koumar, Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, U Kříže 8, Praha 5 – Jinonice, 158 00. Email: jan.koumar@gmail.com

ISBN 978-80-87952-22-1

vol. VIII., 2017

Príspevky publikované v tomto zborníku vyjadřujú názory a stanoviska
nezávislých autorů. | Papers published in this conference proceedings
express the viewpoints of their independent authors.

Tato publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou.

